

Tussen de grootpoot- hoenders van Haruku

door
Kees Moeliker

Van juni 1994 t/m juni 1995 verbleef dr. C.J. Heij (Kees voor een groot aantal Straatgraslezers) op de Molukken in Indonesië. Hij maakte daar studie van het Moluks grootpoot-hoen *Eulipoa wallacei* [zie Straatgras 5 (2): 67]. Op het eilandje Haruku ten oosten van Ambon bij het dorpje Kailolo heeft deze geheimzinnige vogelsoort een van zijn laatste grote gemeenschappelijke legplaatsen. De hoenders komen er 's nachts in zelf gegraven gaten hun eieren leggen, waarna ze zich weer terugtrekken in bergbossen van omringende eilanden. Op de legplaatsen broedt de bodem-warmte de eieren uit. Maar de meeste eieren worden door de lokale bevolking opgegraven en verwerkt tot smakelijke omeletten.

Kees Moeliker zocht tijdens zijn vakantie in het najaar van 1994 Kees Heij (K.) op en bracht (onder andere) een nacht tussen de grootpoothoenders van Haruku door. Hieronder zijn verhaal.

18 oktober 1994 - [10.00 uur] In het haventje van Tulehu op Ambon schrijven we onder lichte dwang onze namen in een smoezelig schrift en betalen we een 'verzekeringspremie'. De rupiahs verdwijnen in de zak van een dikke politieagent die bijna uit zijn getailleerde uniform barst. Mocht ons bootje vergaan dan is de identiteit van de drenkelingen in ieder geval bekend. Ik maak de overtocht naar Haruku als 'de Burgemeester van Rotterdam', want dat is de enige leesbare naam in mijn nog met de hand ingevulde paspoort. K. vaart onder de naam 'Koeman', dat levert, een paar maanden na de wereldkampioenschappen voetbal, drie dubbel-tjes korting op. De roerganger van de speedboot kent maar twee snelheden volgas of geengas. Door de grote snelheid stuitert het krakende

scheepje in een voor m'n nieren hinderlijke cadans over het water. Onze doos supermie - een belangrijke aanvulling op ons menu - dreigt overboord te slaan. Grauwe franjepoten fladderen weg van de boeggolf. Vanuit m'n ooghoek zie ik als een hel verlichte witte streep het eilandje Pombo. In 1991 vonden we er samen met René Dekker een *Eulipoa* die vermoedelijk door een verwilderde kat werd gegrepen: open-geregen en met het kolossale ei nog in de buik-holte. Licht zeeziek dommel ik weg in de brandende zon. K. telt alvast wat kleingeld uit om de overtocht mee te betalen. Christny, een biologe uit Bogor die ons vergezelt, is zwijgzaam. Ze heeft bij het aan boord stappen een nat kruis opgelopen en ze maakt zich als gelovig christen zorgen om de ontmoeting met de islamitische bevolking van Kailolo. Ik oefen in gedachte een koranspreuk om straks een goede indruk te maken: 'bismillahirrahmanirrahim'.

[13.00 uur] De ontvangst bij Pede, de pachter van de legvelden, is hartelijk. Pia, zijn vrouw, heeft de middagmaaltijd al klaar. We eten gebakken vis met rijst en supermie. De rugge-graten van de vissen vertonen wonderlijke mis-vormingen. Pede ziet dat ik het bestudeer en

'Tanjung Maleo'
(het bos en de legplaatsen)
en het dorpje Kailolo

(foto: Kees Heij)

komt met een verklaring: 'bom'. Volgens K. zijn er de laatste tijd inderdaad bomvisser actief. Na de maaltijd die we met warm water wegspoelen, installeer ik me in de kamer van K. Het vertrek is spartaans maar afdoende ingericht voor een onderzoeker in de tropen. Op een gammele houten kast staan glazen potten met vogels op sap, op een laag tafeltje liggen elektronische thermometers, schuifmaat en lineaal, een 'White & Bruce', een Leitz 10x40 en een fles muggenolie. Aan de muur een grafiek: het dagelijkse verloop van het aantal eieren vanaf juni. Het ledikant dat we moeten delen is van het formaat 'twijfelbaar', de klamboe lichtblauw. K. spuit een bus insecticiden leeg over het bed: 'je weet nooit wie er de afgelopen nachten in het bed geslapen hebben, vanwege de romantische klamboe voltrekken zich hier zelfs huwelijksnachten'. Ik open het raam, maar zie dat er toch geen ruiten in zitten. Christny wordt bij de oudste dochter ingekwartierd. Haar matras is gelukkig droog overgekomen. K. krijgt van Pede de formulieren van de afgelopen dagen met daarop keurig per dag ingevuld de aantallen per legveld gevonden eieren en uitgevloegen kuikens en de resultaten van de op vaste tijden en diepten gemeten bodemtemperaturen in proefvlakken. Pede heeft redelijk goed geboerd, de afgelopen zeven dagen zijn 554 eieren geoogst. Er is zelfs naar Ambon geëxporteerd. Hij vangt 300 rupiah, een kwartje, per ei. De aantallen uitgevloegen kuikens vallen tegen, er zijn sporen van 31 exemplaren gevonden. Een doodgevonden kuiken is door Pede's gravers op sap gezet. Onder grote belangstelling rol ik m'n snijsetje uit, ontdoe het vogeltje van zijn ingewanden, stel z'n geslacht vast en kijk of er onderhuids vet aanwezig is. Voor ik er erg in heb, grist een kip het darmenkwakje onder m'n pincet vandaan. De hele hoenderpopulatie van het erf eet mee. Omdat we de komende nacht waarnemingen in het veld zullen doen, gaan we een uurtje plat. Voorzichtig, om vooral geen muggen binnen te laten, kruipen we de klamboe binnen. We nemen allebei, naar oud koloniaal gebruik, een 'dutch wife' tussen de benen. Dit lange cilindervormige kussen voorkomt dat je benen ten gevolge van overmatig transpireren met elkaar verkleven. Andere toepassingen zijn denkbaar.

[16.30 uur] De zon prikt al wat minder als we naar de legvelden lopen. Ze liggen op een kleine beboste kaap 'Tanjung Maleo', net ten zuiden van het dorp. Het is een wandeling van tien minuten. Eerst over de hoofdstraat, een keurig aangeharkt schelpenpad tussen uit koraalkalk opgebouwde lage huizen. Rond de telefoondraden fladderen een paar tuinwaaierstaarten *Rhipidura leucophrys*, ze zijn luidruchtig en zingen als zanglijsters. K., die hier al ingeburgerd is, wordt uitbundig begroet door tanige oude mannetjes en siri-pruimende vrouwen. De schare kinderen die ons joelend begeleidt, groeit bij het passeren van elke zijstraat. Ze haken af op het moment dat we de begraafplaats betreden. Vanuit een grote *Ficus* klinkt een hoog gefluit. Pede determineert de soort als 'de vogel van half vijf' maar die staat helaas niet in White & Bruce. Ik krijg - zonder resultaat - een stijve nek van het turen in de boomkruin. Veld 1 is de grootste (ca. 3000 m²) van de vier legvelden. Het ligt aan de rand van het dorp en was eerder in gebruik als het plaatselijke voetbalveld. Een deel van het zandige terrein dringt zelfs het dorp binnen. Veld 2 grenst aan 1 maar ligt helemaal beschut tussen vochtig kustbos dat rijk is aan ondergroei en epifyten; talloze mij bekend voorkomende kamerplanten bereiken er gigantische afmetingen. Houtkap is er volgens de strenge regels van de *adat* verboden. Aan de westzijde van het veld heeft K. een observatiehut laten maken. Midden op het veld liggen vijf ingegraven houten bakken met een dak van gaas waarin K. experimenten met eieren uitvoert: ze zijn op verschillende

Veld 2 is omringd door vochtig kustbos

(foto: Kees Moeliker)

diepten begraven en voorzien van sondes die de bodemtemperatuur doorgeven. Hij sluit routinously de gele draden aan op een elektronische thermometer en noteert de temperaturen die het apparaat tot op een tiende graad nauwkeurig afleest. Het is warm in het zand, zo rond de 30 - 35 graden celcius. Veld 3 ligt aan de rand van het kerkhof en vergt nogal wat onderhoud om het geschikt te houden als legveld voor de grootpoothoenders. Twee mannen, leden van Pede's 'maleo-team', zijn bezig pollen oprukkend alang-alang gras te verwijderen. De oudste, gehuld in vodden, gaat onverstoort door, de jongste strompelt op me af en schudt m'n hand. Uit zijn woorden en gebaren maak ik op dat hij Udin heet, op zoek is naar een vrouw om mee te trouwen en trek heeft in een sigaret. Z'n rechterbeen is misvormd: het hielgewricht is vergroeid waardoor z'n wreef in een rechte lijn staat met z'n scheenbeen. De muis van z'n voet is één grote eeltbal. Hij draagt aangepast schoeisel: z'n slipper is met een stuk fietsband verstevigd. Om bij veld 4 te komen, lopen we een paar minuten door een stuk bos met hier en daar wat familiegraven. Het opvallendste graf is beplakt met glimmend witte badkamertegels. Udin, die meegelopen is, wijst me een heuvel van aarde, takken en bladeren die tegen een graftombe aanligt. 'Hitam' zegt ie, 'forstenii' mompelt K. die met Pede het programma voor de komende nacht aan het bespreken is. Hij begint te vertellen: 'Het gaat hier dus om een door *Megapodius forstenii* opgeworpen bladerhoop. Deze geheel donkergekleurde grootpoothoer, vandaar de locale naam 'hitam' (zwart), begraaft z'n eieren in de heuvel, de warmte die de rottende bladeren produceren, zorgt ervoor dat de eieren uitkomen'. K. doceert verder: 'forstenii leeft altijd in de omgeving van de bladerhoop die ze ook onderhouden; in de loop van jaren kunnen ze uitgroeien tot manshoge heuvels. *Eulipoa wallacei* graaft een soort konijnhol in het zand en vliegt terug naar bergbossen zo gauw ze hun ei kwijt zijn'. Christny schrijft het allemaal op in een dik schrift, haar handschrift is voorbeeldig. Udin sluipt, ondanks zijn handicap, behendig door de struiken en wenkt me: twee vogelschimmen maken zich rennend uit de voeten, ze doen me aan zwarte kippen denken. Ik ken ze nog van

Boano. Veld 4 wordt slechts door een smalle strook bos van het strand gescheiden. Het is langwerpige van vorm en meet ongeveer 900 m², langs de rand is ook een hut gebouwd. Er vliegen witbuikdwergzwaluwen *Collocalia esculenta* en vanuit de bomen klinkt het eeuwige gekrijs van violette purperspreeuwen *Aplonis metallica*. Niets wijst erop dat Molukse grootpoothoenders hier de afgelopen nacht (en ontelbare nachten ervoor) gaten groeven en eieren legden. Het maleo-team heeft de hele zandvlakte weer netjes geëgaliseerd; klaar voor een nieuwe nacht en een nieuwe oogst.

[19.30 uur] In het donker zijn we op het strand even ten noorden van Kailolo om de aankomst van de grootpoothoenders mee te maken. De meeste moeten van Seram komen. K. vertelt dat de Heinrich-expeditie er een op Bacan (Halmaheira) schoot in bergbos op 1500 m hoogte met een legrijp ei in de buik: 'Het lijkt er dus op dat ze pas op het allerlaatste moment hun leefgebied verlaten om het ei te leggen. De vogels die ongeveer een pond wegen, torsen dan een ei van een ons mee; dat is 20% van hun lichaamsgewicht'. K. loopt met Christny een paar honderd meter naar het noorden. Ik kies een aangespoelde boomstam als uitzichtpunt en vraag me af hoe en waarom de broedstrategie van *Eulipoa* zo geëvolueerd is. Waarom blijven ze niet in het bos en broeden ze netjes zelf hun ei uit zoals alle andere vogels? Welk voordeel heeft dat gegraaf en het ontbreken van broedzorg? Genoeg vragen om een boek over vol te theoretiseren. Langs de vloedlijn lopen een paar Aziatische goudplevieren *Pluvialis fulva*, verder is er nog niets te beleven. Ik oefen een beetje met de nachtzichtkijker van K. Het apparaat versterkt het aanwezige maanlicht. Gezien door het oculair is het strand in een mysterieus groen schijnsel gehuld. Een amorfe donkere schim blijkt een man die op het strand zit te kakken. Als hij er een sigaret bij op steekt, lijkt het alsof er een vuurpijl ontbrandt. Handig apparaat. De tekst van 'strangers in the night' maalt nog steeds door m'n hoofd. De afgelopen nacht zong ik het uit volle borst in een vage karaoke-bar in Ambon-stad. Manado meisjes met brede, platte hoofden gooiden doorlopend blokken ijs in m'n

Veld 1 ligt aan de rand van het dorp

(foto: Kees Heij)

bier en namen de liedjes-bestellingen op uit dikke kunstlederen mappen. Iedereen zong er de sterren van de hemel. Hier zou ik er de serene rust niet mee durven verstoren. Een vliegende hond zeilt, gedragen door een trage vleugelslag, het strand op en neer. Steeds denk ik dat het een grootpoothoen is. Uiteindelijk horen en zien we tussen halfelf en elf uur vier *Eulipoa*'s vanuit zee binnen komen. Steeds een enkel exemplaar. Ze fladderden, duidelijk hoorbaar, op hoogte van de boomkruinen richting legvelden. Een schamel resultaat van een paar uur turen in het donker. Volgens K. komen ze ook oostelijk van Haruku binnen, waarbij ze zich soms doodvliegen tegen de telefoondraden.

[23.15 uur] Op veld 1, dat we tussen de huizen door besluipen, tel ik met de nachtzichtkijker negentien grootpoothoenders. Ze bevinden zich aan de rand bij het kerkhof en zijn gesplitst in twee groepen. Ze rennen nerveus heen en weer, maken graaf-bewegingen met hun poten en kramen doorlopend 'kek-kek-kek' achtige geluiden uit. K. dicteert in zijn cassette-recordertje: 'achtien oktober, drieëntwintigvijftien, veld 1 perifeer bij kerkhof, negentien stuks in twee groepen, nerveus rondlopend, voorzichtig gravend, honderd procent aan oppervlakte, standaard geluid'. Op veld 2 zien we geen vogels, maar vinden we zes vers gegraven gaten. Het zijn net konijnholen, schuin de grond in met het opgeworpen vochtige en daardoor donkere zand in een halve cirkel rond het gat. Ze zijn niet dichtgegooid,

maar een beetje ingestort. Pede inspecteert de gaten en plaatst er in vier van de zes een bebladerde tak. Dat vergemakkelijkt morgenochtend het opgraven van de eieren. Pede's gravers weten dan dat er maar één ei in het gat gelegd is. De tak weerhoudt andere *Eulipoa*'s van het opnieuw gebruiken van de tunnel, een verschijnsel dat volgens K. soms voorkomt. Ze kruipen dan in de bestaande tunnel en graven in zijwaartse richting verder. Hoe Pede ziet dat er maar in vier van de zes gaten eieren gelegd zijn, is mij een raadsel. Ook K. weet het niet: 'Ik ben wel eens een half uur aan het graven geweest om het tegendeel aan te tonen, maar zonder resultaat'. Om de boskippen op veld 4 niet te verstoren, moeten we het via het strand benaderen. Pede haakt af, hij gaat naar de moskee. K. bestelt op de valreep nog een *Eulipoa*, die hij morgenochtend wil onderzoeken en merken met kleurringen. Pede zal het regelen. Vlak voordat we het bos insluipen, duikt er een *Eulipoa* fladderend en met een hoop kabaal een boom in. Zonder onrust onder de vogels te veroorzaken, kruipen we de observatiehut in. Ik volg K.'s voorbeeld en doe m'n schoenen uit en plaats ze netjes 'buiten'. Alsof we een moskee betreden. De hut heeft een dak van palmbladeren dat zodanig schuin geplaatst is, dat er een smalle strook overblijft waardoor we liggend op de buik over het legveld kunnen kijken. Vanuit de zijkanten kunnen we zittend observeren. Het zand op de bodem van de hut is hagelwit zonder ook maar de geringste vervuiling, het lijkt wel gewassen. Logisch dat men hier geen schoenen draagt. Links van de hut zijn zeven grootpoothoenders aan het graven; ze zijn allemaal nog bovengronds en beginnen steeds op een andere plek te graven. Hun onderlinge afstand bedraagt meestal niet meer dan een meter. Ze 'kekkeren' voortdurend. Na een klein half uur is de groep uitgegroeid tot dertien vogels. Ongeveer de helft heeft al diepe gaten gegraven. Ik zie alleen zand met kracht uit hun gaten vliegen.

19 oktober 1994 - [01.14 uur] Er zijn nu in totaal 27 *Eulipoa*'s op het veld. Het maanlicht zorgt voor een optimaal zicht door de nachtkijker. Het legveld is in kwadranten verdeeld. De grenzen daarvan zijn aangegeven met witte

Het Moluks grootpoothoen
Eulipoa wallacei,
's nachts gefotografeerd
op 'Tanjung Maleo'
(foto: Kees Heij)

plastic vlaggetjes die in de omringende vegetatie hangen. Ik geef de posities van de verschillende gravende groepen door aan K. Hij noteert ze op een kaart. Er zijn drie groepen, twee links van de hut met zeven en elf vogels en één van negen die recht voor de hut bezig is. Bijna ongemerkt komen er steeds enkelingen bij, ze vallen letterlijk via de omringende bomen uit de lucht.

Christny waarschuwt dat er een vlak voor de hut is geland. Ik krijg kramp in m'n armen en K. neemt de kijker over. Hij spreekt z'n waarnemingen in de tape-recorder: 'negentien oktober, eenuurachtien, wolkenloos, maan bijna vol, veld 4, drie groepen, negen, elf, dertien en een solitaire vogel; alles graaft, 70 procent onder de grond'. Plotseling klinkt een massaal geruis van vleugels en is het veld leeg. K. tuurt door de kijker en ontdekt de oorzaak van de verstoring: een grote wit-zwarte huiskat. Gedisciplineerd spreekt hij het voorval in: 'eenuurtwintig, alles opgevlogen, vleugels maken herrie, meest hoog de bomen in, oorzaak kat die in gat sprong maar geen prooi bemachtigde, geen alarmroep'. We maken van de gelegenheid gebruik om het veld te inspecteren. We tellen de gaten en meten de diepten in het licht van mijn maglite. De meeste zijn 60 tot 90 cm diep. Christny noteert. Even denk ik een *Eulipoa*-kuiken in m'n lichtbundel gevangen te hebben, maar het is een juveniele klapperdief die zich als een heremietkreeft met zijn achterlijf in een slakkehuis over het zand voortbeweegt. '*Birgus latro*' zegt Christny gedeceideerd. Ik stop het dier in mijn rugzak: voor het museum. 'Nooit geweten dat die beesten in hun jonge jaren in slakkehuizen kruipen' mompelt K. Uit het bos klinkt een onheilspellend gegil: de roep van *Megapodius forstenii*. 'Wallace dacht dat het de roep van *Eulipoa* was' zegt K. Het gejack duurt vele minuten en gaat door merg en been.

[05.30 uur] Het is bijna licht en koud. De laatste drie *Eulipoa*'s scharrelen rond in de vegetatie die het legveld begrenst. Ik bekijk ze door m'n Leica. De natuurfilm is nu in kleur. Christny heeft zich als een gordeldier in haar batik laken gerold en slaapt. K. tuurt ook door z'n verrekijker. Hij fluistert: 'Daar zijn de twee *forstenii*'s, let op, nu ga je wat beleven'. Twee donkere grootpoothoenders die zich met krachtige pootbewe-

gingen harkend door de bladeren bewegen, rennen plotseling, net als vechtende meerkoeten, met opgezette en naar voren gerichte vleugels op de *Eulipoa*'s af. Die trekken zich op een drafje terug in het bos. De nacht is kennelijk van *Eulipoa*, de dag van *Megapodius*. K. vertelt enthousiast verder: 'De *Eulipoa*'s die niet vóór het ochtendgloren de legplaats verlaten hebben, omdat ze bijvoorbeeld door verstoringen niet of nog maar net aan de ei-leg toegekomen zijn, blijven de dag in het bos op de Tanjung. In de loop van de ochtend groeperen ze zich, afhankelijk van hun totale aantal, in meerdere clusters die zich als patrijzen, dicht bijelkaar, over de bosbodem bewegen. Je hoort ze dan de hele dag 'kekkeren'. Pas bij ernstige verstoring vliegen ze, onbeholpen en met een hoop herrie, de bomen in. Het zijn de achterblijvers die direct na zonsondergang als eerste op de legvelden verschijnen'.

[05.45 uur] Zanderig en stram kruip ik uit de hut. Voordat Pede en zijn mannen de eieren opgraven en de velden weer egaliseren, moeten we gaten tellen, diepten meten en zoeken naar sporen van uitgekomen kuikens. K. spoedt zich naar veld 1 en 2, Christny en ik nemen veld 3 en 4 voor onze rekening. Het veld is flink omgeploegd door de *Eulipoa*'s. We tellen de gaten. Ik ben geneigd een paar gaten dicht te gooien zodat de gravers ze niet vinden, maar K. heeft me nadrukkelijk verzocht dat te laten. Ze zien het toch, en het verstoort zijn vertrouwensrelatie met het maleo-team. Op veld 3 en 4 vinden we elk slechts één klein rond kratertje van waaruit

Eulipoa-gaten in veld 2

(foto: Kees Moeliker)

een volledig vliegvlug en zelfstandig kuiken de wereld in gefladderd moet zijn. Udin en een knaap met een piep-stemmetje komen oogsten op veld 4. In een mum van tijd hebben ze de eieren boven de grond. Christny tekent de exacte locaties in op het kaartje waarop wij eerder de gaten aangaven. Het klopt aardig: 31 volwaardige gaten, 28 eieren. Het aantal eieren komt ook aardig overeen met het aantal vogels dat we gedurende de nacht op het veld bezig gezien hebben: maximaal 32. Ben benieuwd hoeveel eieren Udin en zijn maatje per ongeluk hebben gemist.

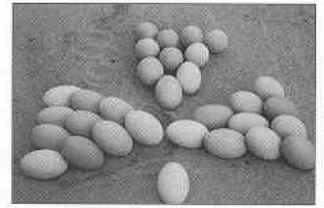

[06.30 uur] Ik raak geboeid door de andere vogels die nu tot leven komen en vergeet de boskippen. Het hoge gefluit van gisteren middag hoor ik ook weer en als ik de boomkruinen afkijk, ontdek ik een prachtige roodbefjufferduif. '*Ptilinopus viridis* (Linnaeus 1766)' zeg ik tegen Christny. 'This fruitpigeon does not whistle' merkt ze terecht op. Het gefluit blijkt uit het bos te komen. Op een hoogte van een meter of drie zit een prachtig azuurblauwe vogel met verlengde witte staartpenen en een oranje snavel. Het is zonder twijfel een vlagstaartijsvogel *Tansyptera galeata nais*, de eerste waarneming voor het eiland. Christny noteert de wetenschappelijke naam foutloos in haar schrift en maakt er een verbluffend goede veldschets bij. Ontluikt hier op Haruku een nieuwe Indonesische ornitholoog?

[06.45 uur] Het regent zacht. Op veld 2 komen we K. en de rest van het maleo-team tegen. Ze zitten in het zand en eten zwijgzaam. Het ontbijt bestaat uit rijst, vis, donkergele *Eulipoa*-omeletten en het eeuwige warme water. Pede maakt een uitnodigend gebaar. Ik beperk me tot een stuk omelet. Er is flink sambal doorheen geroerd.

Udin plaatst de eieren van veld 4 bij de rest van de oogst in de vorm van een driehoek in het zand. Steeds tien eieren per driehoek, zodat ze makkelijk geteld kunnen worden. K. noteert onze aantallen op het dagformulier en telt op: 'Vijfenvertig plus negen is vierenvijftig plus negentien is drieënzestig plus die achtentwintig van jullie is honderdeneen; we weten nu dus eigenlijk alleen maar dat er de afgelopen nacht minimaal 101 wijfjes die elk één ei gelegd hebben, op de Tanjung geweest zijn'. Ik vraag me hardop af of er dan ook mannetjes op de legplaats komen; niets in het nachtelijk gedrag van de vogels heeft mij daarop gewezen. 'Dekker vermoedt van wel', zegt K., 'maar ik weet het nog niet, ik heb nooit baltsen of copuleren gezien, uitsluitend wat agressieve interacties tussen gravende vogels die kennelijk te dicht bij elkaars kuil komen, ze graven altijd dicht bij elkaar in groepen en in de loop van de nacht zie je alle vogels onder de grond verdwijnen, en weet je, de hoenders die we tijdens het graven in hun hol gevangen hebben, hadden stuk voor stuk het ei nog in de buik of een uitgelubberde cloaca: wijfjes dus'.

[07.00 uur] Hoe een uitgelubberde cloaca eruit ziet, wordt me even later door Pede gedemonstreerd. Hij steekt z'n hand in een kartonnen doos en haalt er een *Eulipoa* uit die 's nachts gevangen is. Liefdevol fatsoeneert hij de veren, draait de vogel vervolgens op de rug en drukt genadeloos met een vloeiende maar krachtige beweging een ei uit het onderlijf. Het hoen geeft geen kik, maar knippert slechts even met de ogen en maakt een soort slikbeweging, net zoals een eierleggende kip in de 'Donald Duck' doorgaans wordt afgebeeld. De bevalling van het ei (met een diameter van 5 cm!) laat inderdaad een zichtbaar uitgelubberde cloaca achter. K. komt onmiddellijk in actie en weegt zowel de vogel als het ei. De gewichtsverhouding is verbazingwekkend: vogel 455 en ei 105 gram. Deze *Eulipoa* vloog dus met een ei van drieëntwintig procent van haar lichaamsgewicht naar Kailolo. Ik pak de vogel van K. over en neem de standaard lichaamsmaten met een schuifmaat en een lineaal: vleugel 200.7 mm, staart 75.0 mm, tarsus 55.0 mm, middenteen met nagel 60.5 mm,

Een deel van de oogst van 19 oktober 1994

(foto: Kees Moeliker)

Het 'maleo-team' oogst eieren op veld 1

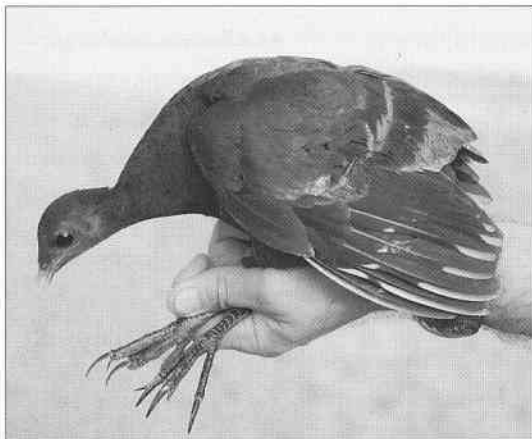
(foto: Kees Moeliker)

Kees Heij nuttigt zijn ontbijt in de zachte regen

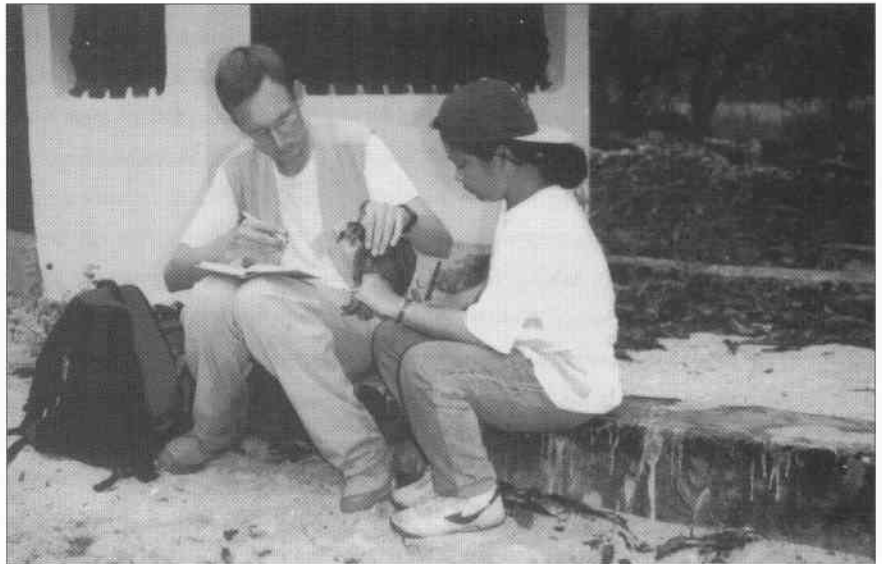
(foto: Kees Moeliker)

zonder nagel 41.8 mm, snavel vanaf schedel 25.0 mm, vanaf bevedering 16.0 mm, vanaf neusgat 12.2 mm. Vervolgens gaan we over tot het beschrijven van de naakte delen en het verenkleed. Ik neem Christny, die de afgelopen dagen flink wat literatuur over de morfologie van vogels heeft doorgenomen een tentamen af. Met m'n potlood wijs ik een middelste bovenvleugeldekveer aan, ze kijkt even bedenkelijk maar antwoordt vervolgens correct: 'median upperwing-covert: maroon with greyish base and tipped blue-grey'. Zo werken we de hele vogel af. Na een paar keer oefenen krijgt ze het wel onder de knie. Ik maak wat dia's. K. legt een kleurring om de rechter poot. Hij hoopt deze en andere gekleurde exemplaren terug te zien (of te vangen) om er achter te komen hoeveel tijd er verstrijkt voordat de *Eulipoa*'s weer een nieuw ei op de Tanjung komen leggen. Pede kust de vogel op het voorhoofd, prevelt wat

woorden met de strekking 'moge Allah je nog veel eieren laten leggen' en laat de vogel vervolgens vrij. De vogel vliegt zwijgzaam een boom in en verplaatst zich even later met ruisende vleugels dieper het bos in.

[07.30 uur] Voor het meten en wegen van de eieren zitten we op een rij in het laatste hoekje schaduw van veld 2. Piepstem geeft aan, ik meet, K. weegt, Christny schrijft en Pede verkoopt. Er staat al een rijtje dorpelingen te wachten tot we de eieren vrijgeven. Ze hebben trek in hun dagelijkse eitje. Vijfentwintig willekeurig geselecteerde eieren gaan door onze handen. De zwaarste wegen 120 gram, de grootste meet 83.2 x 50.0 mm. Twee eieren zijn zeer afwijkend.

Ze wegen beide slechts 59 gram en meten 55.0 x 42.0 en 64.5 x 34.0 mm. Pede's klanten hebben door wat we doen en vragen naar het gewicht van elk ei. Ze kopen alleen de zwaarste. De exportkwaliteit eieren zullen vandaag wat lichter zijn.

Kees Moeliker en Christny Rompas beschrijven een gevangen *Eulipoa wallacei*
(foto: Kees Heij)

Eulipoa wallacei is op de rug en armvleugel prachtig kastanje-bruin gebandeerd
(foto: Kees Moeliker)

[08.00 uur] Udin komt opgetogen aangestrompeld en troont ons mee naar de rand van het bos. Hij wijst en zegt 'burung'. Pas als 'burung' een luid 'hiaaauw' laat horen, ontdekken we zijn locatie. Op een boomstronk zit, beschenen door een paar zonnestrallen, een roofvogel. We kennen de soort niet. In zo'n geval weten we wat

ons te doen staat. Ik houd hem doorlopend in de kijker en K. noteert mijn beschrijving: 'iris opvallend rood, oogring rood, washuid oranje, snavel grijszwart, donker leikleurige kop, rug en vleugels; onderdelen van kin tot buik opvallend kastanje/kaneelkleurig bruin, circa 40 cm'.

Ik diep de vogelboeken op uit de rugzak en word door de klapperdief in mijn hand gebeten; de ravage die het ellendige dier heeft aangericht onder mijn schamele bezittingen is groot. Na enig geblader in 'White & Bruce' en 'Beehler'

blijkt het om een volwassen grijze havik *Accipiter novaehollandiae hiogaster* te gaan. 'Die zal best wel eens een pas uitgevlogen *Eulipoa* pakken' mompelt K. Vandaag valt er weinig te halen: het dagformulier vermeldt slechts drie kuikens.

[De eerste resultaten van het onderzoek van Kees Heij zijn gepubliceerd in DEINSEA 2 1995.]

Selectieve gedachten

Vaak wordt ons geheugen vergeleken met een vergiet: lang niet alles wat we ooit waarnemen blijft hangen. Dat is maar goed ook, ik heb er geen enkele behoefte aan om nu nog te weten hoeveel ik op 16 april 1985 bij de supermarkt spendeerde. Ook de vergelijking met een zeef gaat op. Dat blijkt bij de vele gevallen van het meten met twee maten.

Ik zal er twee voorbeelden van geven. Wanneer ik 's morgens van huis naar het museum fiets, negeer ik vrijwel alle rode verkeerslichten en ben er in minder dan een kwartier. Wanneer ik in gezelschap van mijn dochter fiets, dan heb ik als vader een voorbeeldfunctie. En stop dus netjes voor alle rode fietsjes (hetgeen al gauw vijf minuten kost). Hetzelfde fietstochtje, dezelfde stoplichten, maar andere beslissingen.

Tweede voorbeeld (wat vergaander van aard): wanneer het Amerikaanse leger tijdens de Vietnamoorlog het dorpje My-lai uitroeit, schreeuwt heel Nederland moord en brand: met z'n allen gaan we de straat op en roepen dat president Johnson een moordenaar is. In elk geval heeft Johnson er in de geschiedenisboekjes een twijfelachtige reputatie aan overgehouden en de verantwoordelijke officieren zijn gevangen gezet.

Wanneer de troepen van president Karadzic meer dan duizend moslims uit Srebrenica op een

voetbalveld vermoorden, dan golft er een grote verontwaardiging door de wereld en intussen wordt deze politicus dan ook als oorlogsmisdadiger gezocht. Zonder twijfel wacht hem en zijn generaal Mladic een rusteloze oude dag, zo die al komt.

Wanneer het Nederlandse leger 431 mannen van het Javaanse dorpje Rawagedeh doodschiet, dan is dat wel erg natuurlijk, maar premier Drees eren wij nog steeds vanwege de AOW en de dienstdoende en verantwoordelijke majoor heeft er niets meer van gehoord. Een televisieuitzending over dit onderwerp wordt als hinderlijk ervaren.

Drie legers, drie nutteloze massamoorden, drie regeringsleiders en drie verantwoordelijke officieren, maar andere beoordelingen. Biologisch is dat te verklaren door die zeef. Ergens tussen het moment van waarnemen (zien, horen) en tussen het moment van beoordeling van de situatie wordt er gewikt en gewogen, afgemeten aan onze belangen en behoeften, en zo is het mogelijk dat ogenschijnlijk identieke omstandigheden (een rood verkeerslicht danwel een massamoord) tot verschillende uitkomsten leiden. Je ziet een rood verkeerslicht en denkt in het ene geval 'doorrijden' en een dag later 'stoppen'. Dat is toch interessant. Zou generaal Mladic wel eens door een rood licht zijn gefietst?

C o l u m n
door
Jelle W.F. Reumer